

olika teoretiska nivåer, den mest konkreta: *regimformnivån*, mellannivån: *statsformnivån* och den mest abstrakta: *statstypnivån*. Forskning kan bedrivas på alla dessa nivåer, men det viktiga är att det inte råder vattentäta skott mellan dem utan att varje konkret forskningsprojekt fritt – men med teoretisk stringens – kan röra sig mellan alla dessa nivåer. Ett grundkrav är likväl att de konkreta studierna förankras i någon av dessa nivåer, dvs. att forskningen

placeras in i ett teoretiskt sammanhang.

Wanschers avhandling fyller i detta avseende inte alla de förväntningar jag själv har på en marxistisk studie, men att den är ett viktigt bidrag till den skandinaviska marxistiska rättsvetenskapliga litteraturen är obestridligt. Den visar hur viktiga konkreta strategianalyser är för den marxistiska forskningen.

Lars D. Eriksson

En kritisk introduksjon til retten

Michel miaille »Une introduction critique au droit«. Forlaget Francois Maspero, Paris 1976. 388 sider.

I

Man kan uten større vanskeligheter si at Michel Miaille med sin bok »Une introduction critique au droit« representerer det nye utgangspunktet i kritikken av (fransk) juss. Dette litt uventet da boken, »En kritisk introduksjon til retten«, er skrevet for de som begynner å studere juss, noe som merkes på argumentasjonsmåten, og ikke for de som allerede er blitt innført. Grunnen til at man tar utgangspunkt her er ganske enkelt bokens karakter. Miaille ønsker å ta opp grunnproblemene for en kritikk av jussen. Der de fleste nøyer seg med en alminnelig trosbekjennelse – »dette er en marxistisk analyse« – der tar Miaille opp hele problematikken ved konstitueringen av kritikken.

Miaille er ikke »for Marx« i den forstand at han vil være en av de nyomvendte som aldri kommer utenfor bökenes realitet. De skriftlærde marxisters fortolkning og omfortolkning forekommer ham nærmest som de protestantiske sekters bruk av Bibelen. En slik tilnærming er religiøs eller har i det minste en fetisjaktig karakter.

Miaille vil gjøre »som Marx«, nemlig

ved å prøve å finne fenomenenes egentlige grunnlag. Dette gjør han ved å lese Marx i lys av moderne vitenskapsteoretisk kunnskap, epistemologi. Forklare teoriens fundament og dens metode, kritikken, i ord og begrep som er karakteristiske for vår tid. Det dreier seg altså om en »symptomal lesning«; en av grunnpilarene i Althusserens lære.

Det er den klarhet og nøyaktighet som dette er gjort med som har virket så inspirerende på den nye kritikken, for det må innrømmes at man ikke finner noe egentlig »nytt« i karakteristikken som er gjort av retten. Jeg skal derfor innskrenke meg til å vise hvordan kritikken av retten, i hoveddrag, kan konstitueres epistemologisk. I en viss grad vil dette forråde den stil og detaljmengde som boken besitter, men det er dessverre prisen en må betale.

II

Det avgjørende punkt er å grunnlegge kritikken på en slik måte at kritikken kan virke kritisk. Dette gjøres ved å fremstille Marx og hans problematik

på samme måte som en fysiker overfor et fenomen. Det første fysikeren vil observere er at det eksisterer »noe« som hindrer ham i å få tilgang til fenomenet og at dette må overvinnes. For å få tilgang til dette fenomenet vil han definere det og »konstruere« det teoretisk. Hans neste operasjon er deretter å undersøke det konstruerte objektets forhold til det reelle objekt, for som siste operasjon å karakterisere fenomenet. Det er ikke noe annet en kritisk rettsteori må gjøre etter Miailles mening.

A.

Miaille begynner med å definere hvilke epistemologiske hinder, hinder for produksjon av vitenskapelig erkjennelse, som eksisterer. Disse er »rettens falske gjennomsiktighet« altså empirisme i oppdagingen av retten og positivisme i forklaringen av den, deretter »juridisk idealisme« og som tredje hindring tilbøyeligheten til å tillegge jussen en falsk selvstendighet.

Her er kanskje Miailles sterkeste side i det han utdefinerer ikke bare den alminnelige rettsteori, men også »kritikken« av den. Det er nemlig karakteristisk for dem begge at de aldri beveger seg ut over det av jussen etablerte normområde. Deres »rett« er alltid »lik seg selv«, med den forskjell at elementene for hver forfatter er redigert på en særegen måte. Faktorenes orden er likegyldig lærer man i matematikken, og også de rettslærdes omstokking av faktorenes orden er likegyldig.

Når disse tre epistemologiske hindrene er overskredet kan man konstruere objektet for vitenskap.

B.

Det avgjørende skritt er altså konstrueringen av objektet for rettsvitenskapen. Det eksisterer nemlig ikke gitt for seg selv i norm eller ideal. Like feilaktig er det å gå ut fra en alminnelig påstand om at rettsvitenskapen er en samfunn-

svitenskap. Det eldgamle ordtaket »Ubi societas, ibi jus« – uten samfunn, ingen juss – sier ingenting annet enn enhver vil kunne underskrive. Det er nemlig åpenbart for alle at jussen er en samfunnsvitenskap. Hva det gjelder å forstå er at det aldri dreier seg om et hvilket som helst samfunn, men et bestemt samfunn og at det er i dette bestemte samfunn at objektet for rettsvitenskapen må konstrueres.

Man må skille mellom vitenskapens objekt og det reelle objekt, de er nemlig ikke identisk. Skillet er selvkjent i andre vitenskaper enn jussen, fra fysikk til sosiologi. Fysikeren står aldri helt uavhengig overfor begivenhetene i en materie. Han har allerede på forhånd definert fenomenet han vil studere og »konstruert« det teoretisk. Man kan tenke på atomteorien – ingen har noen sinne sett ett atom, det synes idag umulig – man har konstruert et objekt for vitenskap, og man trenger vel ikke påkalle tanken på hvor vidtrekkende denne konstruering egentlig er.

C.

Vitenskapens objekt og det reelle objekt er altså ikke identiske, de står derimot i forhold til hverandre. Vitenskapens objekt »konstituerer for oss et undersøkningsobjekt som står i forhold til det reelle objektet – forståelsen av de juridiske reglene – og som tar de i betraktning på en forklarende måte. Vi vet ellers at undersøkningsobjektet for en jurist ikke er annet enn et mye mer uklart objekt: studiet av samfunnene og deres historiske transformasjon« (M 1976, s. 71).

Det reelle objektet – forståelsen av de juridiske reglene – har en historisk opprinnelse. Det er i dette forholdet til det reelle objekt som rettsvitenskapen må konstrueres. Miaille forklarer seg således at det han prøver å vise »er at juss og økonomi, men også politikk og sosiologi, tilhører et likt »kontinent«, er

skyldig samme teori, det historiske« (M 1976 s. 67).

Uttrykket er lånt fra Althusser som skriver: »Marx har grunnlagt en ny vitenskap: vitenskapen om de sosiale formasjoners historie eller historievitenskapen (. . . .) Med tilbakeblikk kan man nå anse at historievitenskapen viser eksistensen (. . . .) av de store vitenskapelige kontinent: 1. Matematikk kontinentet (åpnet av grekerne); 2. Fysikkens kontinent (åpnet av Galilei); 3. Marx har åpnet det tredje store kontinent: historie kontinentet« (i M 1976 s. 66 note 39).

Miaille sier at det er Marx's originalitet at han istedenfor å tillegge produksjonen av ideer sosial uvirksomhet, integrerer alle ideer og ting produsert i samfunnet i en teori om »produksjon av det sosiale liv« – produksjonsmåte. Produksjonsmåte kan defineres ut fra det at den beskriver måten et samfunn organiserer seg på for å produsere det sosiale liv.

Det er i samfunnets produksjonsmåte at retten, jussen, må søkes. »Produksjonsmåten tillater virkelig å forstå på en gang den sosiale organisering i sin helhet og en av dens »elementer«, det juridiske system« (M 1976, s. 78).

Produksjonsmåten er en helhet sammenknyttet av flere »elementer«. Marx sier at »Helheten av disse produksjonsforhold konstituerer samfunnets økonomiske struktur, den konkrete basis hvorpå det reiser seg en juridisk og politisk overbygning, hvortil korresponderer former for bestemt samfunnsmessig bevissthet«. Retten er altså produsert ikke bare i en bestemt samfunnsmessig relasjon, men også av den.

D.

Siste operasjon er karakteristikken av fenomenet. Et fenomen som ikke har særlig mye til felles med juristenes juss,

men er den juridiske instans i en sosial formasjons midte.

Produksjonsforholdene konstituerer »en global struktur av det samfunnsmessige liv i hjertet av hvilket vi intellektuelt kan oppdele en materiell basis og dens juridiske, politiske og ideologiske uttrykk« (M 1976, s. 80). Spørsmålet en så kan stille seg er hvordan basis/overbygningsteorien skal forstås. Det må være helt klart at det ikke dreier seg om noen beskrivelse, men om en metafor. Miaille sier at vi »kan nå forstå interessen i denne metaforen: den uttrykker seg i ordet instansenes autonomi« (M 1976, s. 82).

Det dreier seg ikke om vilkårlige instanser som man vilkårlig fastsetter for å hanskes med objektet. Instansene er motsatt definerbare ut fra deres autonomi i det de er resultatet av samfunnsmessig praksis, og dermed bare forståbar ut fra den. Oppkuttingen av nivåene »resulterer i en »oppkutting« i det sosiale livs midte, som bidrar til å respektere praksisenes nivå som idag er godt adskilt fordi de i løpet av vårt samfunns historiske løp, er blitt mer og mer autonome. I den betydning krever beskrivelsen av nivåene, eller instansene for å være mer korrekt, en stor omhu ved defineringen: det gjelder å definere presist det som man forstår ved økonomi, ved politikk eller ved ideologi. Fra det tidspunkt, er en analyse mulig, innen grensene av våre definisjoner«. (M 1976 s. 82).

Den juridiske instans er autonom i det den er resultatet av en definerbar samfunnsmessig praksis. Likeså er det med de andre instanser, hvortil en annen praksis har tilknyttet seg.

At instansene er autonome tilsier ikke bare at praksisen er autonom, men også at hver instans er autonom i det »de deltar i den globale funksjonen med sin egen logikk, sine egne mekanismer, sine egne institusjoner« (M 1976, s. 82).

Det må fremgå av det ovennevnte at

skillet mellom instansene er materielt, i den forstand at også menneskenes relasjoner er materielle. Skillet er ikke »et metafysisk brudd mellom en realitet og en tilsynelatet, mellom noe reelt og en refleks« (M 1976, s. 80), men et materielt skille i menneskenes praksis.

Instansene kan bare forstås som knyttet til et bestemt samfunn med en bestemt historie og på et bestemt tidspunkt. Den juridiske eller økonomiske instans er helt forskjellig i vårt samfunn i dag – under kapitalismen – enn i middelalderen. Instansenes autonomi tilsier imidlertid at middelalderens juridiske praksis har vært med å forme nåtidens juridiske instans, men at det ikke vil være samsvar på grunn av produksjonsmåtenes omforming.

Jeg skal ikke tilføye flere av Miailles karakteristikk, men heller henlede oppmerksomheten nok en gang på konstruksjonsmåten. Den juridiske instans kommer ikke til syne fordi man mener den er bedre dekkende enn »retten« eller »jussen«, men den er et »element« som utledes i »overbygningen« som igjen utledes av »produksjonsmåte«, som igjen utledes Likevel dreier det seg ikke om noen simpel dedusering, men om å gi de teoretiske begreper en »basering«, et sted å stå på.

III.

En vitenskapelig teori må alltid ha en vitenskapelig metode, grunnlagt på samme måte. Denne er kritikken som ikke har noe til felles med bedømmelse, men er en vitenskapelig metode i krig med andre.

Kritikken er for Miaille »muligheten å få »det usynlige« til å komme til syne« (M 1976 s. 18). Jeg skal forklare dette nærmere.

Vi kan ta eksempel i et monument. Man kan beskrive materialene som er brukt ved dets oppføring, beskrive dets bevegelse og innhold. Men bare det synlige blir analysert på denne måten.

Man må gå utenfor det synlige, utenfor den personlige erfaring/kunnskap, i det man finner ut hva dette monumentet representerer, hvilket arbeid som har vært nødvendig til dets konstruksjon, hvilken funksjon monumentet har i dag, hvilke endringer som er mulig og ønskelig. »I en sum, reintegrer jeg dette objektet i et mer løst univers, mer komplett, som er andre objekt og fremfor alt andre relasjoner med tilsynelatende uavhengige hendinger for dette monumentet og dog foruten man ikke virkelig kan forstå det« (M 1976, s. 19).

Miaille eksemplifiserer videre om den kritiske teoriens funksjonsmåte: »Således funksjonerer det som jeg kaller den kritiske tanke: den fortjener denne kvalifikasjonen i den betydning som den ved fremkalling av det som ikke er synlig for å forklare det synlige forkaster å tro eller å si at realiteten er fornyet i det synlige. Den vet at realiteten er i bevegelse, det vil se at alle ting ikke kan bli forstått og analysert annet enn i sin indre bevegelse, man må imidlertid ikke feilaktig redusere det reelle til en av dens manifestasjoner, en av dens faser.

I virkeligheten blir den kritiske tanke da logikken til en vitenskapelig teori« (M 1976, s. 20).

Miailles kritiske teori, metode, kan oppsummeres slik: Det konstruert objektet kan bare forstås i relasjon til andre objekter og hendinger, men ikke for alltid da det konstant er i bevegelse – og kritikken er en av de elementer som påvirker dets bevegelse.

IV.

Man vil kanskje innvende at min lesning av Miaille er alt for streng og ikke gir full rett til Miailles ledige og utsøkte stil. I tilfelle så vil jeg gi kritikerne rett og heller la leseren selv få ta del i Miailles konklusjon om hva han anser som viktig for å konstruere en rettsvitenskap.

»Man får konkludere (. . .). Jeg gjør det ved å gjenta tre punkt som forekommer meg essensielle.

– Det vitenskapelige studiet er rettet er mulig på betingelse av definitivt å forlate empirismen som er gal realisme og den tradisjonelle idealismen som bygger på utsagn som er rent ideologiske. Det er nødvendig å konstruere et objekt for studium som har ingenting felles med den vulgære erfaring som er gitt ved »å se«. Dette objektet for studium, radikalt forskjellig fra de konkrete objektene, er den juridiske instans i en sosial formasjons midte.

– Denne konstruksjonen av objektet for vår vitenskap forplikter oss altså heretter til å forlate alle universalistiske rettsbegreper og ikke ta annet i betraktning enn juridiske instanser som er teoretisk spesifisert (den føydale produksjonsmåtes »rett« eller den kapitalistiske produksjonsmåtes »rett«) og som er historisk bestemt (det juridiske system i Frankrike i 1976 eller det juridiske system i England på 16. hundretallet).

– Den juridiske strukturen er autonom i den samlede sosiale strukturen, i den betydning, at hvis den er underlagt det økonomiske nivåets determinering, så er det bare i siste instans. Den besitter følgelig en eksistensmåte og funksjonsmåte som er dens egen, noe som viser seg ved det faktum at det konstituerer et kommunikasjonsystem uttrykt i normtermer, som har sin egen logikk og innbefatter en kompleks intern struktur.

Denne teoretiske viten tillater oss nå å trenge inn i den juridiske verden, og stille de fundamentale spørsmål om dens natur og dens funksjon . . .« (M 1976, s. 118).

V.

Det første spørsmål vi kan stille oss er om Miaille egentlig tilfører noe nytt, eller om man på nytt står overfor »ke-

iserens nye klær«. Avhengig av egen kunnskap og refleksjon kan man si at dette har man da visst lenge; særlig hvis man begrenser seg til hva jeg har beskrevet. Jeg tror at man i tilfelle gjør en feil. Det fundamentale »spørsmål« er ikke svaret som gis, men måten problemet er definert.

Det er således Miailles fortjeneste ikke å gi nye elementer til kritikken, men måten disse er presentert på. Ved å bruke moderne vitenskapsteori har planetene ikke skiftet bane, men deres posisjon til hverandre er blitt presisert.

Jeg tror at epistemologien og erkjennelsesteorien kan ha mye å bringe til kritikken av jussen. Skjelden blir de fundamentale spørsmål berørt. Den positivisme debatt som vi hadde i de skandinaviske landene i slutten av 60 årene og i begynnelsen av 70 årene nådde aldri riktig jussen. Debatten klarte aldri å oppløse positivismen i juristenes leir så både de etablerte og dets kritikere fortsatte å behandle samme objekt – »rettsreglene«. Selvsagt finnes der unntak for dette, men hovedlæren står imidlertid fast at hvis man godtar det etablerte objektet så har man også godtatt teorien bak det.

Det man i særdeleshet kan klandre Miaille for er at det innhold som skal fylle de tomme epistemologiske begrepene utlegges som nærmest udiskutabelt. Selv om Miaille verken er althusserianer eller tilhenger av Frankfurter-skolen, så benytter han begrep som har opprinnelse hos dem og som mange vil være uenig i. Likevel er ikke dette så viktig som det kunne synes for i og med at de epistemologiske begrepene er tomme for innhold så kan gjerne en kritiker replasere en oppfatning med en annen. Så hovedspørsmålet er om epistemologiens begreper kan nyttes til konstruksjonen av en kritikk av jussen og på det spørsmålet tror jeg svaret må bli bekreftende; selv om innholdet kan diskuteres.

Der jeg på ingen måte kan følge Mia-
ille er i målet for kritikken. Hans syn er
at fornyingen av kunnskapen til retten
alltid fører til en fornying av retten selv
(j.fr. M 1976, s. 383). Kritikken opp-
gave blir således nærmest å være bæ-
rer av »den nye retten«; noe som for-
kommer meg feilaktig.

Man kan spørre seg om det ikke lig-
ger implisitt i en materialistisk rettste-
ori at det aldri er noe »galt« med rettens
innhold, men at det er rettens form som
det er noe »galt« med. Miaille vil aldri
komme lenger enn til å foreslå en »revo-
lusjon i retten«, men etter at denne re-

volusjon er foretatt vil da ikke retten
fremdeles være rett? Selvsagt vil den
det være, og ingenting vil således være
nevneverdig endret. Med fare for å
sjokkere så bør det nevnes at Marx
mente at retten og staten skulle opphe-
ves, men det er det ikke lenger god tone
å nevne – i særdeleshet ikke i selskap
med marxister.

Uansett; Miaille har skrevet en bok
som er bemerkelsesverdig, og som for i
alle fall rettskritikken i Frankrike rep-
resenterer en milepel. En milepel som
en ikke så lett kommer unna.

Bjarne Melkevik

DISKUSSION

Hvem skal kunne bruke en anmeldelse til noget?

I »Retfærd«, nr. 14, s. 105-107 har Hanne Petersen anmeldt bogen: »*Ar-
bejdskamp/Arbejdsret. Det fagrettslige systems udvikling i Danmark*« (po-
litisk revy, 1979) som jeg har skrevet sammen med Knud Knudsen.

Om indholdet skriver Hanne:

»Forfatterne (K.K. & J.B.P.)
ønsker at vise, hvorfor det fag-
rettslige system udvikler sig som
det gør, og deres udgangspunkt
for en forklaring af udviklingen i
systemet er arbejdskampene ...

Selve indholdet i bogen består
i en *kronologisk* gennemgang af
nogle af de arbejdskampe, der
har fundet sted siden århundre-
deskiftet sammenholdt med de
ændringer i det fagrettslige sy-
stem, der sker på de tilsvarende
tidspunkter. Man kunne måske

karakterisere bogen som en
kampkronologi kombineret med
en institutions- og regeludvik-
lingskronologi« (s. 105-106,
mine understregninger).

Hvorfor Hanne vælger en sådan for-
vanskning skal jeg ikke kunne sige. Vo-
res udgangspunkt er ikke nogle ar-
bejdskampe, men *kampkonjunkturer*,
hvilket vi allerede fremhæver i indled-
ningen til bogen:

»Det er vores opfattelse at man
også mht. arbejdskampe kan tale